תלמוד בבלי · מפרשים על המסכתות הקטנות · נוסחת הגר״א

נוסחת הגר״א על אבות דרבי נתן

רבנו אליהו [הגר"א] ב"ר שלמה זלמן מווילנה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נוסחת הגרי"א על אבות דרבי נתן

רבנו אליהו [הגר"א] ב"ר שלמה זלמן מווילנה

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נוסחת-הגרא-על-אבות-דרבי-נתן/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 6
פרק ג 8
פרק ד 9
פרק ה 10
פרק ו 10
פרק ז 11
פרק ח 11
פרק ט 11
פרק י 12
פרק יא 13
פרק יב 14
פרק יג 15
פרק יד 15
פרק טו 16
פרק טז 16
פרק יז 17
פרק יח 18
פרק יט 18
פרק כ 19
פרק כא 19
פרק כב 20
פרק כג 20
פרק כד 20
פרק כה 21
פרק כו 21
פרק כז 22
פרק כח 23
פרק כט 23
פרק ל 23
פרק לא 24
פרק לב 24
פרק לג 25
פרק לד 25
פרק לה 27
פרק לו 28
פרק לז 29
פרק לח 30
פרק לט 31
פרק מ 32
פרק מא 33

פרק א

הלכה א

עלה בענן ונתכסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה:

ויכסהו הענן למשה לקדשו זה:

וישכון כבוד ה' מר״ח:

להר ולא למשה ויקרא:

משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא:

שיתקדש ויהא:

לא בא הכתוב אלא:

שאירע ל״ג:

דומין למקנאין:

הלכה ב

כל התורה:

משה. בינו:

שמש את שבעת ימי המלואים ועשה שמן:

וא״ר אליעזר גדולה משיחה זו שאהרן ובניו נתקדשו שהיא לדורות שנאמר:

אלעזר שרף פרת החטאת שממנו טמאים מטהרים לדורות:

הלכה ג

מזקנים [וכ״ה בס״א]:

הלכה ד

יגנזו שהם:

האלהים במשפט ד״א הוו כצ"ל והשאר נמחק:

את משה צוה ולא אותי:

הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פעור ותהי המגפה בעדת ה' מאי בדבר בלעם הרשע זו עצה וכו':

מה גרם להם בלעם:

שבחכמים:

ממכשילה ועשה סייג לדבריך:

הלכה ה

ואף איוב עשה סייג לדבריו ואף נביאים וכתובים וחכמים כולם (וכסדר הזה מפרש לקמן בפ"ב):

בתורה מה שעתידין לומר. איזהו סייג:

הלכה ו

כשם שנגעת ואי את מתה אף אם תאכלי אי את:

ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל:

הלכה ז

הרבה ארבה אלו שתי טיפות דם:

מכאן אע״פ שצריך ארם לעשות סייג לדבריו לא יעשה הסייג מרובה על העיקר שא״כ אין יכול לעמוד ר׳ יוסי אומר:

סנדלבונים:

להזיק:

הלכה ח

רשב״א אמשול (ושבנתיים צ"ל למטה וכמו שיתבאר):

השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש ביום הראשון היו אומרים. וכן למטה בכולם צ״ל "היו אומרים" במקום מהו אומר:

על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו:

שחילק מעשיו ומלך עליהם:

שברא:

ונקוו המים למקומם:

שברא:

שברא:

שגמר:

עמד איש א׳:

והוציא אותה מה:

קרא שמות בו ביום:

עלו למטה שנים וירדו ארבעה ריב"ב אומר בו ביום עלו למטה שנים וירדו שבעה:

כיצד נברא אדה״ר. שעה ראשונה הוצבר עפרו. שניה נעשה גולם. שלישית נתקשרו אבריו ונתפתחו נקביו. רביעית נתנה בו נשטה. חמישית עמד על רגליו. ששית קרא

שמות. שביעית נזדווגה לו חוה. שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה. תשיעית הכניסו לגי״ע. עשירית צוהו. אחד עשר סרח. שתים עשר נטרר והלך לו:

י׳:

י׳:

י׳:

הרבה ארבה:

והרונך:

לעת ערב ראה אדה״ר:

מזבח:

כולם קרנותיהן קודמות לפרסותיהן:

כאן צ״ל מ"ש למעלה השיר שהלוים היו אומרים כו׳ עד כמלאכי השרת:

אלמלי:

כפיך שקנאו בו מלאכי השרת ונטלו:

פרק ב

הלכה א

שיכול:

דברים בטלים וישן עמה:

הלכה ב

ז׳:

בי כלום שלא תבואי לידי:

עם אשה:

נאמר לא תקרבו ונאמר לא תקרב:

שלא:

חמורה:

מצות חמורות סוגה:

אלו מצות קלות הרכות כשושנים:

הן מביאין:

שפקד על הגדה:

בנדרים:

הלכה ג

נשי ישראל:

והיו:

שנאמר ואתפוש שאין אומר ואתפוש אלא במה שאחד רוצה ליטלו מידו:

אחייבה מיתה אלא אקרע את כתובתה ואפטרנה מאדוני לשלום:

אשברם ואחזירם למוטב והסכימה דעתו לדעת המקום שנאמר (דברים י) אשר שברת יישר כחך ששברת:

מפני שנסתכל בהם וראת שפרח כתב מעליהם:

אמר היאך אני נותן לבני ישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא אאחז בהם ואשברם לעיניהם שנאמר ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם שלא יאמרו ישראל היכן הלוחות אשר הורדת אין הדברים אלא בדאי:

(שם לד) לכל האתת והמופתים אשר שלחו ה':

הלכה ד

שנאמר והטוב בעיניך עשיתי הטוב שגנו ספר רפואות:

שנא' וכתת נחש הנחשת וגו' כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו:

והסכימה דעתו לדעת המקום:

והוא:

והסכימה דעתו לדעת המקום:

הלכה ה

וסר מרע:

שהיתה מכתו תמה:

ושמתיך כחותם וגו' מה עשה איוב סייג לדבריו:

מהרהר:

הלכה ו

שלמטה אלא כגבור שלמעלה שנאמר(משלי כ״א:כ״ב) עיר גבורים עלה חכם וגו':

שלמטה אלא כאריה שלמעלה שנאמר (יחקאל א) ופני אריה וגו':

הלכה ז

שמא תאמר בוטח:

או:

ונאמר:

המינים:

וגו׳:

הלכה ח
לכך עמדו חכמים ועשו סייג לדבריהם:

ויוצא בה:

פרק ג

הלכה ב
כך עד שאומר לו:

ועובד:

הלכה ג
[(תהילים נ״ד:ז׳) ישיב הרע לשוררי:

הלכה ד
שפרע ראשה:

הלכה ה
חרשת וזרעת:

וישברו:

יתקיימו:

חרשת וזרעת:

הלכה ו
הזה או זה או שניהם כא׳ טובים שנא׳ בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך:

אם:

מהם יתקיימו:

הזה או זה:

תאמר לא אלך אלא:

אלי שנא׳ (שם ב) אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה וחובה הוא:

איזה מהם יתקיימו:

הזה או זה:

איזה מהם יתקיימו:

הזה או זה:

הלכה ז
איזה מהם יתקיימו:

הזה או זה:

הלכה ט
ונאמר וצדקה:

הלכה י
וז׳:

מיד קרעו לו:

פרק ד

הלכה א
ועולה היא:

מעשה בר"ט שישב ושנה לתלמידיו ועברה כלה לפניו צוה עליה והכניסה בתוך ביתו ואמר לאמו ולאשתו רחצוה וסכוה וקשטוה ורקדו לפניה עד שתלך לבית בעלה:

הלכה ב
ולא היה בידה כדי צרכה והיו משנין:

הלכה ג
אנו:

לקלע:

שנאמר עצם מעצמי ובשר מבשרי:

הלכה ד
והיתה:

והיתה:

הלכה ה
וכן:

אלהך די אנת פלח ליה, בתדירא הוא ישזבינך (דניאל ו׳:י״ז) וכי מה עבודה שהיה:

וכתבו על החץ וזרקו חוץ לחומה:

וכך:

מדבר:

ואשכב:

מצר א׳:
מצד א׳ והוציאוהו עד:
דיופלי מרומי:
ושמה כנגד:
מוחו:
ואומרים:
עכשיו יהו המפתחות מסורות לך והם קפצו לתוך האור:
זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים:
אלו ישראל הילילו אלוני:

הלכה ו
בקול:

פרק ה

הלכה ב
רבותינו (וכן גי׳ ת"י):
שהיתה דעתן:
היו צדוקין:

פרק ו

הלכה א
ואדם אומר:
משמש:

הלכה ב
והיה ר״ע מתמיה על זה:
עד תיו הלך וישב בינו לבין עצמו ואמר אלף זו למה נכתבה בית זו למה נכתבה היה וכו׳:
תבן:
עליהם:
אומרים:

הלכה ג
כשהיה:
אמר ר׳ אמת למדתני:

בדינר:
ודינר זהב של צורי:
המקדש עצב:
עד שיצא מבית המקדש יצא השר מבית המרחץ ופגעו זה בזה א״ל שגר לי כו':
יודע אני שלא הרעיש הקב״ה את עולמו אלא בשבילך אבל פתחון פה יש לי עליך שאוציא ממך מעותי שכבר:
המקדש:
ששרוי:
בכם:

פרק ז

הלכה א
הפורענות הגדול אמר:

הלכה ב
שאין אדם [וכ"ה בדפו״י]:

פרק ח

הלכה א
רב קבוע וילמד:

הלכה ו
מעצמו נטל את:

הלכה ח
בדברי שטות:
להם בשעה שהשכבתיה תחת מרגלותי במה חשדתוני א״ל אמרנו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לרי:

פרק ט

הלכה א
וע"ז אמרו אוי לרשע וכו':

הלכה ב
כאן צ״ל מ״ש למטה ר״ש אומר כו' עד נמוכה מכולם:
בתבערה:
מלמד שאף אהרן נצטרע ומה:
עלי:
אלי:
על בשרינו אמשול:
שתרפא:

הלכה ג
שקרים:
שקרים:
אף:
מבהילים אותו לצאת:

הלכה ד
שנאמר (שם יט) ובזאת עליך קצף מלפני:
לקרבו:

הלכה ה
(משלי כ״ח:י״ד) אשרי אדם מפחד תמיד:

פרק י

הלכה ב
מפי ב״ד אל:
אמרו:
עיקר ההלכה וכשיהיו בע״ד עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים כיצד בזמן ששני וכו':
צדיק:
רשע:
הרשע:
הצדיק:
ונאמר כקטן כגדול תשמעון ר"י אומר:
תי׳ אדם נמחק:
ולאחד:

דבר אחר כקטן:
תשמעון שיהא חביב עליך דין קטן:

הלכה ד
והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר. הוי מרבה לחקור את העדים מפני הרמאין. והוי זהיר בדבריך:
ילמדו ויוסיפו לשקר:

פרק יא

הלכה א
יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת ושמרו גו' ברית עולם גו' כי ששת ימים וגו' (שמות ל״א:ט״ו-ט״ז):
ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שם כג) הרי שלא עשה:
גורם לו שיעשה מלאכה בשביעי:
גרם שלא:
ואח״כ:
כאן צ״ל מ״ש למטה שמענו לאנשים לנשים מנין כו' עד אבני השהם:
יוסי הגלילי:

הלכה ב
שכן היה ר' יהושע בן פרחיה אומר כל מי שיאמר (וכו' כמ״ש בפנים בפרק הקודם עד) שיאמר לי רד הימנה (וכו' עד) להעלות עליה וכשם שקשה היא להעלות עליה כך קשה לירד הימנה שכן (וכו' עד) להרגו. ד״א ושנא את הרבנות:
לעצמו:
ר' יוסי אומר רד מטה שיאמרו לך עלה למעלה ואל תעלה למעלה שיאמרו לך רד למטה שנאמר [משלי כה] כי טוב אמר לך עלה הנה וגו':

הלכה ג
ואל יגרום לחבירו שיצא לו שם ברשות:
יברכהו:
ואצל:

הלכה ה
ויחובו:

אלו אפיקורסין:

פרק יב

הלכה א
אדם לחבית ובין:

הלכה ג
עושה:

ואומר:

עושה:

הלכה ד
שלעולם לא אמר:

סרחת:

שהיו מהלכין אחר מטתו של אהרן:

באו לעולם:

הלכה ה
כאן צ״ל מ״ש למטה שוב א״ל הקב״ה כו' עד שמענו שמעה:

בתוך הקלע וזורק ממקום:

ואין לה מקום על מה:

בעולם ואין להם מקום על מה:

הלכה ו
במרומיו (איוב כה):

שאלמלי:

הלכה ז
רעים זה עם זה:

ברכת:

הלכה ח
הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי אם אני לא אזכה בי מי יזכה בי לא כשם שאדם חולק:

וכשאני לעצמי מה אני אם אקלקל בעצמי מי יתקן אותי:

באשדוד ואם לא עכשיו אמתי:

הלכה י
בא אצלם ומברכם כענין:

הלכה יא
הוא היה אומר הפוך בה והפוך:
ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה: בן הא הא אומר לפום:

פרק יג

הלכה ג
סאים:
ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה:
עובר לסוחר:

פרק יד

הלכה א
זכאין:
לעמוד להם חמה כיהושע בן נון:

הלכה ב
למדת תורה הרבה:

הלכה ג
ולשמעון בן נתנאל:

הלכה ה
שכן רע ויצר רע ואשה רעה:
אחד הלוה מן:
אשרי תלמיד שרבו מודה לו ומעיד עליו:

הלכה ו
רבי:
לדיומסית:
לדיומסית:

פרק טו

הלכה א
שיצא שם:

הלכה ב
והיה חופף ראשו:

ראשיהם של בבלים ארוכים א״ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות (וכו' כמ״ש למטה עד) סגלגלים. הלך והמתין ש״א חזר וטפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף יצא לקראתו א״ל בני מה אתה צריך א״ל שאלה אני צריך לשאול א״ל אמור א״ל מפני מה עיניהם:

שאלה:

שאלה:

הוי זהיר ברוחך:

הלכה ג
ולמדו ולמחר:

א״ל והא אתמול לא אמרת לי כך:

אנו יודעין שזה:

ווה גימל אלא שכך מסרו:

תורה:

פרק טז

הלכה ב
מעשה דר' צדוק גדול ממנו כשנשבה:

מעשה דר':

מעשה דר"א:

ל״ג (וכן ליתא בדפו״י):

הלכה ג
יתרחק:

בין מפתחי:

אפי' בשעה:

להרגו תינוק:

אבל בתינוק יצה״ר זורקו בבת ראש:

הלכה ד

והמדיחין והמסורות:

הלא:

וכן הוא:

לכבודי אם עושה כן אתה:

באזהרה גדולה:

פרק יז

הלכה ב

ממון חבירו ובזמן שעני נכנס כו׳:

ליתן תן לו ופטרהו:

תשהא אותו שנא׳:

לרעך:

הלכה ג

ויצא:

אינו מוסר לך טלאים אלא כבשים:

הלכה ד

ועמדה:

ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים ולא ידעתי בו עד עתה אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם וכשאין עושים רצונו של מקום מוסרם ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה בלבד אלא כי אם תחת רגלי בהמתן:

מבית אביה חוץ משל חמיה:

הלכה ח

קבע אלא רחמים ותחנונים:

מלאכתך:

מלאכתך:

פרק יח

הלכה ב
א״א לבהמ״ד בלא חידוש שבת של מי:
להשמיע:
אי מה מסמר חסר ולא יתיר אף ד״ת כן ת״ל:
נטיעה פרה ורבה אף ד״ת כן בעלי:
אדם היאך אני למד תורה מעתה ת״ל:
נתנם:
אמרם מפי:
א״ל אין דור יתום שראב״ע שרוי בתוכו:

הלכה ג
שהיה מלקט:
ומשנת:

הלכה ד
לר״ט גל של אגוזים. לר״ע אוצר בלום. לראב״ע קופה של בשמים:
הרוכלים:
מיוזנת:

פרק יט

הלכה ג
גדולה ומשובח בכולה:
אלמלי:

הלכה ד
אורחות חיים אמר להם:
בחייו ואלו:
שנקרעו מה:
טמאים הם ומטבילין אותם כמה שהם:
והזהרו בהן שהן קבועות:

פרק כ

הלכה א

ונתן עול ברזל על צוארך וגו׳:
שתואב:
ואויביו:
כיצד שמתאוה לשתות:
ואויביו:
שמבקש ללבוש:
ואויביו:
הטוב:
בני אמי נחרו בי:
ששזפתני השמש זה משה:
דתן ואבירם שנא׳:
עמד והושיען:
כרמי שלי לא נטרתי:
בשלוה והם דחופים:
באי״י:
אנו צריכים להפריש תרומות:
בבבל:
כרמי שלי לא נטרתי:

פרק כא

הלכה א

הק״ש:
הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו:
מדברי תורה שנאמר:
ושריך בעת יאכלו:
ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב:
וקרקסיאות שלהן:

ומהו פורענותן לעתיד לבא שנאמר (תהלים לז) כי מרעים יכרתון ואין מרעים אלא רשעים שנאמר:
ואומר כי הנה:

פרק כב

הלכה ב
ולא המדרש הוא עיקר אלא המעשה:

הלכה ג
רשב"א אומר הלומד תורה וירא שמים דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו אזמל לחתוך וסמני רפואה לרפאות. הלומד תורה ואינו יי״ש דומה לרופא שהביאו לפניו מכה וי״ל אזמל לחתוך ואין לו סמנין לרפאות:

פרק כג

הלכה א
ד״א אין:

הלכה ב
אלישע בן אבוה אומר הלומד ילד כו':
דומה לעיסה שהיא לושה בחמין:
בזקנותו דומה לעיסה שהיא לושה בצונן:

הלכה ד
ושכחתים ונאמר (דברים י״א:י״ח) ושמתם את דברי וגו' שיהיו ד״ת מצויינים:

פרק כד

הלכה ג
אבנים:

הלכה ד
רסן לבלום ואדם:

הלכה ה
לזהב ולזכוכית:
וזכוכית:

אף ת״ח אע״פ שסרח י״ל תקנה:
שכל:

הלכה ז
אלא בגופו כל השוכח ד״א ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך משל:

פרק כה

הלכה א
בשעת מיתה:
הימיני:
ואם אוסרני אסורו בעוה״ז ובעוה"ב ואם ממיתני מיתתי בעוה״ז ובעוה״ב:
לפני:
לגן עדן שנאמר לפניו:
וראית את אחורי ופני לא יראו פני בעוה״ז ואחורי לעוה״ב:
ואומר ויפרוש אותה לפני והנה כתובה פנים ואחור:

הלכה ג
והוא יושב:
מרבותי אלא:
חסרו ממני תלמידי:
ויצאה נשמתו:
ארונו:
לי עליך רבי:
לי עליך רבי ומורי:
הרבה:
לי ואין כו׳:

הלכה ה
להלוך:

פרק כו

הלכה ב
שסופך למעול:

אל תאכל מן:

שסופך:

הצקנין:

שלא:

שלא:

בירושלים כאילו:

הלכה ד

משלהם:

דברים:

שתמות ומבטל פו״ר:

הלכה ה

ג׳ דברים:

הלכה ו

שיש לו בן:

שמבלות:

פרק כז

הלכה א

ד״א:

שנהג:

הלכה ב

לא בא אלא על:

מרום קצו:

ספוק של ת״ח:

הלכה ד

ככבודו:

בראשונה:

פרק כח

הלכה ב
משובח.יצא:

למדינת:

הלכה ז
לך כגלוי:

פרק כט

הלכה א
בשעה שמתו מוטל לפניו ואל:

בשעת קלקלתו:

כל זמן:

לבו יושבת. הוא היה:

הלכה ב
ולבסוף באין עליו ארי:

הלכה ג
סדרים:

הלכה ד
ומתחבר:

ומתחבר:

לבלק והלך אצלו לשם:

היו עומדין:

לעיני כל מצרים:

הלכה ה
עם:

ויום הכפורים ויסורין:

פרק ל

הלכה א
יונתן:

הלכה ב
נהרג:

הלכה ג
ועד שלא נגמר דינו אחד רץ אחריהם:
ונמצאו זוממין ונגמר דינם ליהרג:
מפני מה:

הלכה ד
חי ויפג לבו כי לא האמין:
עד וירא את העגלות וגו':

פרק לא

הלכה ב
מעלין עליו:

הלכה ג
ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו:
ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:
ומצייר צורות רבה אף כך כו':
קוצין:
קוצין:
מי רגליו של אדם. שערים בעולם שערים באדם וכו':
כוכבים בעולם כוכבים באדם זהו לסתות של אדם חומות בעולם חומות באדם:
צבאים בעולם צבאים באדם זה שוקיו של אדם:
רגליו:

פרק לב

הלכה א
וכל זמן:

הלכה ב
עם:

פרק לג

הלכה ב

ורעבון:
באשתו:
הכל:
מכולם שוה:
בקולו על המים שנא' (תהילים י״ח:י״ד) ועליון יתן קולו ואומר ירעם אל:
ברקים ויהמם:
בחניתים אף:
בא עליהם בחניתים:
(שם יח) מנגה נגדו וגו' ונאמר לנוגה:
וטרמנטין ונפט ואף הקב"ה בא עליהם כמו כן שנאמר:
חומר:
ונעשה מדבר:
ונעשה פירורים:
ונעשה סלעים:
ונעשה יבשה:
ונעשה חומות:
ונעשה נאדות:
מסלע והיה יוצא:
ומנין שבין הגזרים ירדה אש ולהטתן שנאמר (ישעיהו ס״ד:א') כקדוח אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך:

פרק לד

הלכה א

במדבר זה כלל כל מה שעשו במדבר שנאמר (תהילים ע״ח:מ') כמה ימרוהו במדבר וגו'. בערבה מה שעשו במרה על המים שנאמר (שמות ט״ו:כ״ד) וילונו העם על משה וגו' מול סוף:
השליו ראשון ולבן במן והצירות:
על השבת ודי זהב:

זה:
הרי שבעה ובמקום אחר הוא אומר ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה הרי עשרה:

הלכה ב
אלהי אל כוי:

הלכה ד
וכן הוא אומר (תהילים ק״י:ד׳) אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק וכי דוד כהן הוא אלא לפי שנמשח בשמן המשחה קראו כהן וכן הוא אומר אלה:
כהן צדק:
כיוצא בו כתיב יכרסמנה:
וכתיב יכרסמנה:

הלכה ה
שהרגיש בעמידתה:
שאין דרך:
שאף מכאן ולהלאה החריבו אלא שעד כאן החריבו האומות והמדינות מכאן ולהלאה החריבו האומות ולא המדינות ועשרון:
וי״ו שבעשרון:
מלמד שלא ענש עליהם אלא עד שעברו את הירדן ולמה נקוד אלא כך:
שבת שבתון היא לכם:

הלכה ו
ואומר (ש״ה ו) דודי ירד לגנו:
וב׳:
אל ראש ההר ונאמר (שם לד) וירד ה׳ בענן ויתיצב עמו שם וב׳ באהל מועד שנאמר וירד:
וידבר אליו וגו׳ וירד ה׳ בעמוד ענן וגו׳ (שם יב):

הלכה ז
מסעות נסעה:
לכרובים ומכרובים:
וממדבר עלתה למקומה:
ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת (שמות כ״ה:כ״ב) וכתיב:
לכרובים:
למעלה:

הלכה ח
מלאך:

הלכה ט
קריאה:

הלכה י
עליסה:

הלכה יא
מעשים טובים:

(ישעיהו ד׳:ג׳) כל הכתוב לחיים בירושלים. עוה״ב נקרא חיים שנא׳ (דניאל י״ב:ב׳) אלה לחיי עולם. צדקה נקרא:

(משלי י״ב:כ״ח) באורח צדקה חיים. חכמה נקרא:

אור נקרא:

(איוב לג) באור החיים:

פרק לה

הלכה א
בירושלים:

הלכה ב
תושב:

דנין בה בן:

נחלט:

בתים אבל לוקחין בה שכר:

ולוקחין:

הלכה ג
והיה בנימין הצדיק מצטער עליה שנאמר (שם לג) חופף עליו כל היום לפיכך:

הלכה ד
יהודה באותה:

שידעו שבית:

תחום שבין:

הפרישו דושנה:

שנא׳ (במדבר י׳:ל״ב) והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה׳ עמנו והטבנו לך וכשנבנה בהמ״ק עמדו ופינו:

ומנין הם מתפרנסים מן הצדקה אמרו כשיגלה:

שנאמר (במדבר י׳:כ״ט-ל׳) כי ה׳ דבר טוב על ישראל וגו׳. ר״ש אומר בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקב״ה הניחו הכל והלכו משם שנא׳:

וגו׳:

במלאכתו:

היה:

הלכו חסידים אצל חסיד:

הלכה ה

טומאה:

ולא אירע נותר מעולם:

הלכה ח

נכנסים:

שאפילו כל ישראל:

פרק לו

הלכה א

ברכת:

וכתיב על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים וע״כ לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול. וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום:

ומה אני מקיים שורש וענף בגופן וכן הוא אומר:

ת״ל:

רשעים:

הלכה ב

אתה:

הלכה ג

ורשעי:

ושבט:

כאן צ"ל מ"ש למטה ר' יוסי הגלילי אומר כו' עד ממקומן:
ואומר ויעל אהרן:
ר"ג אומר הרי הוא אומר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם זה תחיית המתים שהאבות מאריכין ימיהם עם הבנים יחד. ר"י הגלילי מסייע לר' אליעזר. ור"ג מסייע לר' יהושע:

הלכה ה
וחנווני:

הלכה ו
וגו' וישיבהו ירושלים למלכותו:
אחז ואחזיה וכל:
ולוחש:

פרק לז

הלכה ד
ז':
נקפי:
קוזאי:
מה חובתי ואעשנה. פרוש מיראה. פרוש מאהבה:

הלכה ה
ז':

הלכה ו
בחכמה:
ובדעת ובכח:

הלכה ז
וכשם שברא:
בז':

הלכה ח
אמונה:
ואומר (תהילים פ"ה:י"א) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו ומה ת"ל:

הלכה ט
רוחות:
שמבלה את הכל:

הלכה יא
חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין. ואינו נכנס לתוך דברי חבירו. ואינו נבהל להשיב. שואל כענין ומשיב כהלכה. ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ועל מה:
וחלופיהן בגולם:

הלכה יב
דבר ואהרן גדול ממשה ולמה לא דבר הקב״ה עם אהרן על שלא היה עומד בפרץ שאילו היה עומד בפרץ לא גרם חטא לנדב ואביהוא ואינו:
ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן מכאן אמרו שכשאדם שונה לתלמידיו אינו נותן פנים אלא בגדול וכשהוא קוצף אינו קוצף אלא על הקטן שנא' ויקצוף על אלעזר ואיתמר ומה ת״ל בני אהרן שאף אהרן היה בקצפון וכתיב וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם וגו' שתק עד שסיים:
שאפי' ד' או ה' צדיקים:
היו בסדום אלא:
ואחר שסיים כל דבריו כביכול אמר לו הריני נפטר שנא':

הלכה יג
לילה:
ועל אהרון אחרון:
רבקה וי״א אלו אנשי:
ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי זה משה שנא' (במדבר ט':ח') ויאמרו האנשים ההמה וגו' ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה וגו':
שנא' (ויקרא י':כ') וישמע משה ויטב בעיניו. וכן הקב״ה הודה על האמת:
ואומר כן בנות:

פרק לח

הלכה א
רעבים:
שבעים. גמרו שלא לעשר:

ובשביל שאין מפרישין:
ר' יוסי אומר בעון חלה:
והעם נמסר לאויביהם שנ' (ויקרא כ״ו:ט״ז-י״ז) וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם.
בעון תרומות ומעשרות השמים נעצרין מלהוריד טל ומטר:
שנא' (איוב כ״ד:י״ט) ציה גם חום יגזלו מימי שלג וגו׳:

הלכה ב
נוטלין:

הלכה ג
עינוי יתום ואלמנה ועל:
ועל המורין:
שנא' (שמות כ״ב:כ״ג) וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב וגו' ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב איני יודע שהנשים נעשו אלמנות והבנים יתומים ומה ת״ל והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא אלמנות ולא אלמנות שלא ימצאו להן עדים להתירן להנשא כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להתיר אשת איש יתומים ואינם יתומים שיהיו נכסיהם עומדים בחזקת אבותם ולא יהיו מניחים אותם לירש ולישא וליתן בהם:
בן אלישע כה״ג:
הניחם השמש':
לא אלא מוכן:

הלכה ד
וגו׳ ואתכם אזרה בגוים ואומר (דברים ד) כי תוליד בנים וגו׳ והפיץ ה׳ אתכם וגו' ועבדתם שם וגו׳:
ועל ג״ע שנאמר (ויקרא י״ח:כ״ח) ולא תקיא הארץ אתכם וגו' אמר ר' ישמעאל בר' יוסי כ״ז שישראל פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מביניהם שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. ועל ש״ד שנאמר (במדבר ל״ה:ל״ד) ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה וגו׳ ועל שמיטת:

פרק לט

הלכה א
ששה:
והמרבה לשוב:

והחוטא ע״מ שיוה״כ מכפר. והמחטיא את הרבים. ומי שיש:
אדם חוטא היו:
והיה אדם יודע מה דמות למעלה:
אע״פ שגזר דינם נחתם:
ערום נכנס וערום יוצא ממנה והלואי שתהא יציאה כביאה. ועל חלול השם אין תשובה תולה ואין יוה״כ מכפר:
והמנין מרובה מונח להם:
ושוכה:
שוכה:
ושוכה:
שוכה:

הלכה ד
שלמה:

פרק מ

הלכה ו
שילמד:
ילמד:
ילמד:
ילמד:
ביושבי בית:
ויושב:
ויושב:

הלכה ז
יושב ושואל יש:
יושב ושואל אין לו חלק. יושב ושותק יש לו חלק:
בתחלה צ״ל בבא ד״ל חלק ואח״כ בבא דא״ל חלק דומיא דאידך ג׳ בבי:
נ״א שואל ומשיב:

הלכה ח
קרן קיטוע. קטוע:

הלכה י
מכות:

הלכה יד
לחסידות:

הלכה טו
שלש דברים אמרו:
יין ושנה לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. פזור לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. ג׳ דברים אמרו חיים:
שקט לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים נאה להם ונאה לעולם כינוס לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים נאה להם ונאה לעולם:

הלכה יז
כנסת הגדולה:

פרק מא

הלכה א
לבקש:
והיה מטייל אחריו:
ולא עוד שזכה:

הלכה ב
בנותני צדקה:
למחצית שכר:

הלכה ז
שלש:
הקזה:

הלכה ח
שלש:

הלכה ט
ג׳ חזרו למקומן ישראל כסף מצרים וכתב שמים. ישראל שנאמר (ירמיה כז) בבלה יובאו וגו׳:

הלכה יא
את:

ואהוב את כל המצות:

הלכה יג
מעשה וכו' (נמחק וגורס זה לעיל בפי״ד):

הלכה יד
שלשה:

הלכה טו
מצרפין:

הן יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמר והבאתי:

כדברי ב״ש:

אנא ה' מלטה נפשי חנון ה' וצדיק (תהילים קט״ז:ד'-ה') ורב חסד (שמות לד) מטה כלפי חסד שינצלו מדינה של גיהנם. ואומר כי טוב: